

Janusz Falecki

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

ORCID 0000-0001-5139-7923

Genezowanie bezpieczeństwa

Wprowadzenie

Dążenie do uzyskania pożądanego stanu bezpieczeństwa, czyli wolnego od zagrożeń wymaga m.in. prowadzenia badań naukowych, podczas których nie sposób nie zauważyć, że bezpieczeństwo podlega gwałtownym przemianom, jest niezwykle złożonym i skomplikowanym przedmiotem badań i nie można dokładnie poznać jego obiektywnej rzeczywistości bez zbadania jego genezy. Ponieważ bezpieczeństwo m.in. charakteryzuje się pewną ciągłością oraz występującymi tendencjami, dlatego analizując jego teraźniejszość należy uwzględniać zjawiska, uwarunkowania istnienia, tendencje z przeszłości, które oddziałują na aktualną rzeczywistość. W procesie badań aktualnego stanu, czy procesu bezpieczeństwa należy uwzględnić poznanie jego źródeł, przyczyn występowania określonego stanu czy procesu, czy sposobu przebiegu tego procesu lub uwarunkowań wpływających na jego aktualną rzeczywistość, oczywiście z uwzględnieniem nowych, wcześniej nie występujących okoliczności.

We współczesnych badaniach nad bezpieczeństwem koniecznym jest interdyscyplinarne podejście do badań problemów bezpieczeństwa i jednocześnie przydatne jest korzystanie się z dorobku innych dziedzin, dyscyplin naukowych, np. jak nauk inżynieryjno-technicznych, przyrodniczych czy humanistycznych. Jak zasadnie zauważa W.I.B. Beveridge „większość odkryć znajduje szersze zastosowanie w dziedzinach, do których zostały przeniesione, niż w tych w których powstały. W tych nowych dziedzinach stają się one często narzędziami ułatwiającymi dalsze odkrycie”¹. Problematyka badań dotycząca „genezowania” w bezpieczeństwie zaprezentowana w niniejszym artykule, nie została jeszcze ostatecznych rozwiązań i w zamyśle autora jest głosem w dyskusji.

Celem przeprowadzonych badań było zdefiniowanie genezowania bezpieczeństwa i określenie jego roli w badaniach nad bezpieczeństwem. W ramach przyjętego toku badań sformułowano w postaci pytań następujące problemy badawcze:

1. Jak należy rozumieć pojęcie „bezpieczeństwo”?
2. Co to jest genezowanie i jaka jest jego rola w badaniach nad bezpieczeństwem?

---

¹ W.I.B. Beveridge, *Sztuka badań naukowych*, Wydawnictwo: PZWL, Warszawa 1963, s. 147.

Rozwiązanie problemów badawczych osiągnięto w toku procesu badawczego, w ramach którego prowadzono badania teoretyczne poprzez analizę, którą stosowano głównie do badania literatury problemu. Abstrahowanie natomiast umożliwiło usunięcie z obszaru badań, obiektów analiz mało istotnych dla prowadzonych badań, umożliwiając wyodrębnienie istotnych faktów, zjawisk i procesów umożliwiających rozwiązanie złożonych problemów i sformułowanie wniosków. Porównanie rozumiane jako wyszukiwanie cech podobieństw i różnic w badanych obiektach, poprzez odniesienie do innego obiektu, było szczególnie pomocne w wydobyciu podobieństw i odmienności genezowania stosowanego w naukach technicznych oraz genezowania bezpieczeństwa.

Bezpieczeństwo i jego rozumienie

Pojęcie „bezpieczeństwa” znane jest ludzkości od tysiącleci. Bezpieczeństwo jest jedną z najważniejszych potrzeb i wartości człowieka, najwyżej cenionych i najbardziej chronionych, która dotyczy niemal wszystkich sfer jego działalności. Jest to wartość, do jakiej dążą zarówno całe narody, mniejsze społeczności lokalne ale i jednostki. Zagadnienie bezpieczeństwa jest bardzo szerokie i obejmuje swym zasięgiem wiele aspektów². Samo pojęcie „bezpieczeństwo” wywodzi się z łacińskiego określenia *sine cura* lub *securitas* – „bez pieczy”³.

W literaturze problemu nie została wypracowana jedna, uzgodniona i przyjęta definicja bezpieczeństwa. W różnych słownikach bezpieczeństwo definiowane jest jako:

- „stan niezagrożenia, spokoju, pewności”⁴,
- „stan psychiczny lub prawny, w którym jednostka ma poczucie pewności, oparcie w drugiej osobie lub w sprawnie działającym systemie prawnym; przeciwnieństwo zagrożenia”⁵,
- „stan, który daje poczucie pewności i gwarancje jego zachowania oraz szansę na doskonalenie, jedna z podstawowych potrzeb człowieka. To sytuacja odznaczająca się brakiem ryzyka utraty czegoś, co człowiek szczególnie ceni, na przykład zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych”⁶.

Definicje słownikowe określają bezpieczeństwo, jako podstawową potrzebę człowieka, stan poczucia stabilności, niezagrożenia, pewności doskonalenia i rozwoju, przeciwstawność zagrożeniom czy ochrony przed nimi. Podmiotem bezpieczeństwa mogą być pojedyncze osoby, różne grupy społeczne, narody a nawet cała ludzkość, ale również środki techniczne czy środowisko naturalne. Bezpieczeństwo przejawia się we wszystkich dziedzinach aktywności podmiotu. Z analizy definicji

² J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1996, s. 8.

³ T. Berliński, *Różnorodność postrzegania zagrożeń*, [w:] P. Tyrała (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem. Międzynarodowa Konferencja Naukowa, Kraków 11–13 maja 2000 r.*, Kraków 2000, s. 63.

⁴ *Słownik języka polskiego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1979, s. 147.

⁵ *Popularny słownik języka polskiego*, WILGA, Warszawa 2000, s. 30.

⁶ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2010, s. 12.

bezpieczeństwa wynika, że pojęcie to jest wieloznaczne i wieloaspektowe, stosowane jest do opisu i charakterystyki podmiotów bezpieczeństwa, aspektów egzystencjalnych, stanu stabilności i pewności. Bezpieczeństwo jest uzależnione od tego, co dzieje w otoczeniu podmiotu bezpieczeństwa, od relacji podmiotu z tym otoczeniem oraz od zbudowanej ochronny od zagrożeń, które mogą pochodzić z tego otoczenia. Zagrożenia mogą również pochodzić z wewnątrz podmiotu bezpieczeństwa.

Bezpieczeństwo to wartość, która jest rozumiana i definiowana na różne sposoby, jak również rozmaicie pojmowana jest jego rola we współczesnym świecie. Interesujące ujęcie bezpieczeństwa podaje David Lemer, iż: „w najbardziej dosłownym znaczeniu bezpieczeństwo jest właściwie identyczne z pewnością (*safety*) i oznacza brak zagrożenia (*danger*) fizycznego albo ochronę przed nim”⁷. Natomiast Arnold Wolfers stwierdził, że „bezpieczeństwo, w obiektywnym sensie, mierzy nieobecność zagrożeń dla nabytych wartości, w subiektywnym sensie, nieobecność strachu, że takie wartości będą zaatakowane”⁸. Jednakże najczęściej bezpieczeństwo definiowane jest jako stan⁹ i proces¹⁰, w którym instytucje i mieszkańcy określonego terytorium, mają zapewnioną ochronę przed zagrożeniami wynikającymi z działania innych osób, zjawisk przyrody czy awarii technicznych. Janusz Gierszewski definiując bezpieczeństwo określa je jako „stan” umożliwiający normalny rozwój państwa, pomyslną realizację wszystkich jego celów, uzyskiwaną zazwyczaj w wyniku zorganizowanej ochrony i obrony przed wszelkimi zagrożeniami, przy użyciu sił i środków pochodzących ze wszystkich dziedzin działalności państwa¹¹. Natomiast Stanisław Koziej w rozważaniach dotyczących bezpieczeństwa jako „procesu” określa je jako aktywność, która zmierza do zapewnienia możliwości przetrwania, rozwoju i swobody realizacji własnych interesów w konkretnych warunkach, poprzez wykorzystywanie okoliczności sprzyjających (szans), podejmowanie wyzwań, redukcjonowanie ryzyka oraz przeciwdziałanie (zapobieganie i przeciwstawianie się) wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla podmiotu i jego interesów¹².

Tak więc bezpieczeństwo definiowane jako „stan” posiada określony zasięg terytorialny, ilość czegoś, pewną trwałość i odporność, stanowi określoną sytuację czy oznacza pewien całokształt okoliczności. Stan bezpieczeństwa jest efektem występujących określonych czynników, uwarunkowań, wzajemnych powiązań, współzależności i relacji a także elementów funkcjonowania podmiotu bezpieczeństwa.

---

⁷ J.W. Gould, W.L. Kolb, *A dictionary of the Social Science*, Free Press of Glencoe, London 1964, s. 629.

⁸ A. Wolfers, *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*, The Johns Hopkins Press, Baltimore 1962, s. 150.

⁹ Poprzez stan należy rozumieć jakość, formę, postać, poziom czegoś, liczbę, ilość czegoś, kość w danym momencie, okresie; okoliczności, warunki, w których ktoś lub coś się znajduje. Źródło: *Mały słownik języka polskiego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1990, s. 773.

¹⁰ Proces to „przebieg regularnie po sobie następujących zjawisk, pozostających między sobą w związku przyczynowym, faza rozwojowa, stadium; powtarzająca się działalność ludzka w jakiejś dziedzinie. Źródło: *Mały słownik języka polskiego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1990, s. 631.

¹¹ J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo wewnętrzne – zarys systemu*, „Diffin”, Warszawa 2013, s. 12.

¹² S. Koziej, *Wstęp do teorii i historii bezpieczeństwa* (skrypt internetowy), Warszawa 2010, s. 2.

Bezpieczeństwo jest stanem, którego nie można zbudować raz na zawsze. Natomiast „proces” to ciągłe doskonalenie, umacnianie i dostosowanie bezpieczeństwa do zmieniających się uwarunkowań w celu osiągnięcia optymalnego stanu bezpieczeństwa. Jest efektem systematycznego i określonego działania jednostek, grup i organizacji społecznych, państw czy organizacji międzynarodowych.

Można zauważyć, że bezpieczeństwo jest traktowane jako jedna z podstawowych wartości i potrzeb podmiotu bezpieczeństwa, do których m.in. zalicza się: pewność istnienia i przetrwania, gwarancję rozwoju podmiotu bezpieczeństwa, niezależną możliwość posiadania oraz tożsamość i niezależność polityczną. Pomimo pewnej uniwersalności powyższego zbioru nie jest on zbiorem stałym i jest związany w określonym zakresie z podmiotem bezpieczeństwa. Należy pamiętać, że bezpieczeństwo jest procesem i zakres tego pojęcia również zmienia się w miarę rozwoju podmiotu bezpieczeństwa wynikającego np. z postępu cywilizacyjnego, który niesie nieznane wcześniej zagrożenia oraz metody ich eliminacji. Rozszerzanie tego pojęcia wynika z nowych okoliczności, czy uwarunkowań np. nieznanych wcześniej zagrożeń i powoduje zmianę metod działania oraz budowę lub doskonalenie systemów bezpieczeństwa przeznaczonych do eliminacji tych zagrożeń¹³.

W przeszłości zagadnienie bezpieczeństwa wiązano przede wszystkim ze sferą militarną (uważano wówczas, że podstawowymi wartościami chronionymi przed zagrożeniami powinny być: integralność terytorialna, niezależność polityczna, suwerenność, przetrwanie państwa i narodu, a ochrona tych wartości może być możliwa tylko wtedy, gdy państwo jest samowystarczalne i dysponuje odpowiednim potencjałem militarnym)¹⁴, lecz współcześnie oprócz nich na poczucie bezpieczeństwa wpływają czynniki o charakterze ekonomicznym, ekologicznym, politycznym, demograficznym itp., które rodzą nowe rodzaje zagrożeń dla bezpieczeństwa¹⁵. Konsekwentnie więc, bezpieczeństwo rozumiane jedynie jako brak zagrożeń, nie ma stanowić wyłącznie gwarancji fizycznego przetrwania, lecz równocześnie zapewnić realizację minimum pozostałych potrzeb społecznych¹⁶. Ponadto szybki rozwój cywilizacyjny i postęp techniczny powoduje, że pojęcie bezpieczeństwa rozpatrywane jest na dwóch płaszczyznach. Pierwszą jest bezpieczeństwo w skali makro, która obejmuje sprawy o zasięgu globalnym – całego świata, kontynentu czy konkretnego państwa. Drugą płaszczyznę, z perspektywy, której definiuje się bezpieczeństwo, to skala mikro odnosząca się do spraw dotyczących np. społeczności lokalnych zamieszkujących np. gminy, powiaty, województwa oraz dotycząca każdego człowieka¹⁷. Współczesne pojęcie bezpieczeństwa ma szerszy wymiar

---

¹³ J. Falecki, *Dylematy zarządzania kryzysowego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Oficyna Wydawnicza „Humanitas”, Sosnowiec 2016, s. 36.

¹⁴ R. Zięba, J. Zając, *Budowa zintegrowanego systemu bezpieczeństwa Polski. Ekspertyza*. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010, s. 8.

¹⁵ A. Wawrzusiszyn, *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa*, [w:] *Studia i materiały*, Wydawnictwo Centrum Szkolenia Straży Granicznej, Kętrzyn 2009, s. 51.

¹⁶ B. Wiśniewski, *System bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, WSPol., Szczytno 2013, s. 42.

¹⁷ B. Bonisławska, *Zadania administracji samorządowej w zakresie bezpieczeństwa lokalnego*, „Zeszyty Naukowe WSEI, seria: Administracja” 2012, t. 2, nr 1, s. 224.

aniżeli w przeszłości, obejmuje wszystkie dziedziny życia, gdzie może wystąpić zagrożenie i jest wieloaspektowe. Obejmuje aspekty polityczne, wojskowe, czynniki gospodarcze i technologiczne, ekologiczne, społeczne i humanitarne. Do jego zakresu włącza się również zachowanie narodowej tożsamości oraz eksponowanie „ludzkiego wymiaru” bezpieczeństwa, czyli poszanowania podstawowych praw i swobód obywatelskich. Wiele spraw, które w przeszłości kwalifikowano do wewnętrznych kompetencji państwa, staje się przedmiotem uregulowań ponadnarodowych¹⁸. Jednocześnie Ryszard Zięba wymienia cztery główne czynniki ewolucji bezpieczeństwa, które wpłynęły na jego szersze postrzeganie i do których zalicza: wpływ rewolucji naukowo-technicznej, delegalizację wojny napastniczej, międzynarodową kontrolę zbrojeń, wzrost roli i znaczenia podmiotów pozarządowych oraz wzrost współzależności międzynarodowych. Wydaje się, że należy również uwzględnić i wyodrębnić czynniki wynikające z rozpadu świata dwubiegunowego, globalizacji, rewolucji informacyjnej czy pojawienie się nowych zagrożeń.

Badania nad bezpieczeństwem – genezowanie

Prowadząc badanie nad bezpieczeństwem nie sposób nie zauważyć, że bezpieczeństwo jest niezwykle złożonym i skomplikowanym przedmiotem badań i nie można dokładnie poznać jego rzeczywistość bez zbadania jego genezy. Pojęcie „geneza” jest powszechnie zrozumiałe, wywodzi się od greckiego *genesis* i w różnych słownikach pojęcie „geneza” definiowane jest jako:

- „zespół warunków i przyczyn, które złożyły się na powstanie, pojawienie się czegoś, (...) sposób powstania, rozwoju czegoś, pochodzenie, rodowód”¹⁹,
- „czynniki, które złożyły się na powstanie i rozwój czegoś, sposób powstawania i rozwoju czegoś”²⁰,
- „warunki i przyczyny powstania czegoś; pochodzenie, źródło czegoś”²¹.

Definicje słownikowe określają pojęcie „genezy” jako początek danego zjawiska, rzeczy czy teorii ale również ich rozwój, sposób tego rozwoju a ponadto uwarunkowania i czynniki, które miały wpływ na ten rozwój. Geneza jest związana z zjawiskami, rzeczami czy teoriami, które miały miejsce czy funkcjonowały w przeszłości. Geneza dotyczy praktycznie każdej dziedziny. Możemy mówić o genezie utworu, państwa, narodu, organizacji, gatunku, religii, pojęć, świata, nauki, rodziny, świąt i obyczajów, ustroju politycznego państwa, funkcjonującego prawa, bezpieczeństwa danej jednostki, grupy społecznej, społeczeństwa, narodu czy podmiotu odpowiedzialnego za zapewnienie bezpieczeństwa. Z pojęciem „genezy” łączone są m.in. takie synonimy jak: korzenie, pochodzenie, początki, przyczyna, źródło, rodowód czy wywodzenie się.

---

¹⁸ K. Łastawski, *Pojęcie i główne wyznaczniki bezpieczeństwa narodowego*, [w:] *Współczesne bezpieczeństwo*, W. Fehler (red.), Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 2003, s. 11.

¹⁹ *Uniwersalny słownik języka polskiego*, A. Grzegółka-Maciejewska i in. (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 992.

²⁰ *Słownik języka polskiego*, <http://sjp.pwn.pl/sjp/geneza;2559064.html> [dostęp: 25.11.2018].

²¹ *Słownik wyrazów obcych*, https://www.bryk.pl/s%C5%82owniki/s%C5%82ownik_wyraz%C3%B3wobcych/243362-geneza_z_gr_genesis.html [dostęp: 25.11.2018].

Podkreślić należy, że bezpieczeństwo charakteryzuje się pewną ciągłością oraz występującymi tendencjami, dlatego analizując jego terażniejszość należy uwzględnić zjawiska²², tendencje z przeszłości, które oddziałują na aktualną rzeczywistość. W procesie badań aktualnego stanu, czy procesu bezpieczeństwa należy uwzględnić poznanie ich źródeł i przyczyn występowania, czy sposobu przebiegu lub uwarunkowań wpływających na jego aktualną rzeczywistość, oczywiście z uwzględnieniem nowych, wcześniej nie występujących okoliczności. Dlatego też genezowaniem bezpieczeństwa można określić badanie stanów i procesów bezpieczeństwa, które pojawiły i przebiegały w określonym czasie w przeszłości oraz skutkują w terażniejszości. Jego celem jest określanie źródeł i przyczyn zaistniałego stanu oraz przebiegu procesu bezpieczeństwa i konsekwentnie wspomaganie procesu diagnozowania oraz prognozowania bezpieczeństwa.

Genezowanie pozwala wyjaśnić i zrozumieć problemy zaistniałych stanów oraz procesów bezpieczeństwa i odpowiedzieć na przykładowe, poniższe pytania:

- jakie były pierwotne przyczyny zaistniałego stanu, procesu bezpieczeństwa?
- jaka jest zależność między pomiędzy stanem, procesem bezpieczeństwa w przeszłości a aktualnym?
- jak przebiegały zmiany w środowisku bezpieczeństwa²³, które doprowadziły do stanu obecnego?
- jaki wpływ na rozwój bezpieczeństwa w określonych fazach miał postęp cywilizacyjny i naukowo-techniczny?

W rozważaniach genezowania bezpieczeństwa nie należy pomijać zagadnienia dotyczącego przedmiotu badań. Według Janusza Sztumskiego przedmiot badań, to wszystko „co składa się na tak zwaną rzeczywistość społeczną, czyli zbiorowości i zbiory społeczne, instytucje społeczne, procesy i zjawiska społeczne”²⁴. Natomiast Albert Wojciech Maszke przedmiot badań definiuje jako „wszelkie obiekty, rzeczy oraz zjawiska i procesy, którym one podlegają i w odniesieniu do których formułujemy pytania badawcze”²⁵. Natomiast Luba Sołomy przedmiotem badań określa „obiekty czy też zjawiska, w odniesieniu, do których chcemy prowadzić badania”²⁶. Jednocześnie Marian Cieślarczyk stwierdza, że przedmiot badań to „relacje między

²² Zjawisko, to splot albo pasmo zdarzeń permutacyjnych, ujmowane w krótkich odcinkach czasowych, a dotyczących czynów i ich wyników oraz warunków działalności ludzkiej, T. Pszczółowski, *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław 1978, s. 13.

²³ Przez środowisko bezpieczeństwa należy rozumieć – zewnętrzne i wewnętrzne, militarne i niemilitarne (cywilne) warunki bezpieczeństwa (warunki realizacji interesów danego podmiotu w dziedzinie bezpieczeństwa i osiągnięcia ustalonych przezeń celów w tym zakresie), charakteryzowane przy pomocy takich kategorii, jak: wyzwania, szanse, ryzyka oraz zagrożenia. Źródło: (*Mini Słownik BBN*, <https://www.bbn.gov.pl/pl/bezpieczenstwo-narodowe/minislownik-bbn-propozy/6035,MINISLOWNIK-BBN-Propozycje-nowych-terminow-z-dziedziny-bezpieczenstwa.html> [dostęp: 25.11.2018]).

²⁴ J. Sztumski, *Wstęp do metodologii i technik badań społecznych*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1995, s. 7.

²⁵ A. W. Maszke, *Metodologiczne postawy badań empirycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2004, s. 44.

²⁶ L. Sołoma, *Metody i techniki badań socjologicznych. Wybrane zagadnienie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2002, s. 38.

podmiotem badań a jego otoczeniem (środowiskiem), charakter tego otoczenia, ale także cechy danego podmiotu²⁷. Piotr Łuka twierdzi, że przedmiotem badań mogą być „zjawiska, fakty, procesy, systemy, związki, zależności i czy też uwarunkowania dotyczące istoty bezpieczeństwa”²⁸. Z kolei według Mieczysława Łobockiego przedmiotem badań mogą być zewnętrzne warunki lub przyczyny zachowania się. Są nimi określone podniety, sytuacje lub czynniki środowiskowe wpływające na zachowanie się²⁹.

Przyjmując, że przedmiotem badań bezpieczeństwa są zagrożenia podmiotu bezpieczeństwa a także systemy, instytucje odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa temu podmiotowi, oraz realizowane przedsięwzięcia zapewniające to bezpieczeństwo a ponadto zjawiska, relacje, fakty, procesy, zależności i uwarunkowania ich dotyczące. Dlatego też stosując genezowanie możemy wyjaśnić wiele stanów oraz procesów bezpieczeństwa. Genezowanie bezpieczeństwa jako stanu powinno określać:

- zakres i obszar występowania określonych zagrożeń, ich rodzaj, źródła i przyczyny je generujące, aktualność, czas trwania i częstotliwości występowania poszczególnych rodzajów zagrożeń a ponadto ich intensywność i stopień destrukcji oddziaływania na podmiot bezpieczeństwa;
- systemy, instytucje odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa, ich struktury organizacyjne, zasoby i możliwości zapewnienia bezpieczeństwa, realizowany proces planistyczny i szkoleniowy oraz inne słabe i dobre strony;
- sposób podejmowania decyzji i reagowania na pojawiające się zagrożenia, obieg informacji, organizację współdziałania i koordynację działań czy obowiązujące procedury.

Genezowanie bezpieczeństwa jako procesu powinno określać:

- rozwój zagrożeń bezpieczeństwa danego podmiotu, ich charakter, zmienność, złożoność, formy eskalacji, czy dynamikę przebiegu oraz wpływ ewolucji zagrożeń dla zdrowia i życia ludzi, mienia, środowiska czy funkcjonowania państwa;
- wpływ rozwoju cywilizacyjnego i postępu naukowo – technicznego społeczeństwa na systemy, instytucje odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa czy wnioski wynikające z funkcjonowania tych systemów i instytucji w określonej przeszłości;
- zakres oraz sposób implementowania niezbędnych zmian w celu osiągnięcia optymalnego stanu bezpieczeństwa.

Podkreślić należy, że w procesie genezowania ważna jest metoda badawcza, która decyduje o jakości genezowania. Pojęcie „metoda” wywodzi się z języka greckiego *methodos* – badanie. W *Małym słowniku języka polskiego* pojęcie to oznacza „sposób naukowego badania rzeczy, zjawisk i przedstawiania wyników tych badań”³⁰.

---

²⁷ M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2009, s. 212.

²⁸ P. Łuka, *Wskazówki metodologiczne dla studentów bezpieczeństwa wewnętrznego*, WSPoL, Szczytno 2012, s. 30.

²⁹ M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2007, s. 59.

³⁰ *Mały słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1999, s. 430.

Natomiast w literaturze problemu spotyka się różne definicyjne ujęcia tego pojęcia. Zdaniem Howarda Schumana metoda to „sposób postępowania, prowadzący do rozwiązania danego problemu oraz osiągnięcia zdefiniowanego celu. Składa się z określonych i powtarzalnych etapów”³¹. Natomiast Aleksander Kamiński twierdzi, że metoda badań to „zespół teoretycznie uzasadnionych zabiegów koncepcyjnych i instrumentalnych, obejmujących najogólniej całość postępowania badacza, zmierzającego do rozwiązania określonego problemu naukowego”³². Metody według M. Łobockiego są pewnym ogólnym „systemem reguł, dotyczących organizowania określonej działalności badawczej, tj. szeregu operacji poznawczych i praktycznych, kolejności ich zastosowania, jak również specjalnych środków i działań, skierowanych na z góry założony cel badawczy”³³. Jednocześnie jak słusznie zauważa Mieczysław Pelc „metody naukowe tworzą badacze, ale opracowują je z myślą o poznaniu konkretnych przedmiotów, w konkretnym celu. Dlatego też metoda badawcza rozumiana jako narzędzie intelektualnego wsparcia badacza musi być do przedmiotu dostosowana. Metoda jest w określony sposób przez ten przedmiot zdeterminowana”³⁴.

W kontekście powyższych rozważań można stwierdzić, że badanie zagrożeń podmiotu bezpieczeństwa, systemów, instytucji odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa temu podmiotowi, oraz realizowane przedsięwzięć zapewniających to bezpieczeństwo a ponadto zjawiska, relacje, fakty, procesy, zależności i uwarunkowania ich dotyczące wymagają zastosowania właściwych metod badawczych. Poszczególne dziedziny, dyscypliny i specjalności naukowe posiadają odpowiednie do przedmiotu badań metody badawcze a ich dobór wpływa bezpośrednio na jakość uzyskanych wyników.

W literaturze przedmiotu dotyczącej badań nad bezpieczeństwem najczęściej spotykanym podziałem metod badawczych jest podział na metody stosowane w badaniach empirycznych i teoretycznych. Celem metod empirycznych jest poszukiwanie i zgromadzenie faktów naukowych (zebranie materiału badawczego). Natomiast kluczowym celem metod teoretycznych jest uporządkowanie materiału faktograficznego i przetworzenie zebranego materiału empirycznego w pojęcia, twierdzenia, prawa i rozwiązanie problemu naukowego. Do podstawowych metod empirycznych w literaturze przedmiotu zalicza się: obserwację, eksperyment, modelowanie, analizę dokumentów, metody badania sądów (opinii), a wśród nich: ankietowanie, wywiad, metody eksperckie. Natomiast do metod teoretycznych zazwyczaj zalicza się: analizę, syntezę, abstrahowanie, uogólnienie, porównanie, wnioskowanie, analogię, indukcję.

Należy podkreślić, że w związku z tym genezowanie bezpieczeństwa dotyczy badań odnoszących się do przeszłości podmiotu bezpieczeństwa i w związku z tym

---

³¹ H. Schuman, *Metoda i znaczenie w badaniach sondażowych*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2013, s. 25.

³² A. Kamiński, *Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej*, [w:] *Metodologia pedagogiki społecznej*, R. Wroczyński, T. Pilch (red.), Ossolineum, Wrocław 1974, s. 65.

³³ M. Łobocki, *Metody badań pedagogicznych*, WNiS, Warszawa 1984, s. 115.

³⁴ M. Pelc, *Elementy metodologii badań naukowych*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2012, s. 50.

nie wszystkie metody badawcze mogą być zastosowane. Najczęściej wykorzystane w procesie genezowania stanu i procesu bezpieczeństwa metody empiryczne to analiza dokumentów, metody badania sądów (opinii), a wśród nich: ankietowanie, wywiad, metody eksperckie. Natomiast wszystkie metody teoretyczne mogą być stosowane w procesie genezowania. Podstawową metodą empiryczną stosowaną w procesie genezowania bezpieczeństwa jest analiza dokumentów z szeroko rozumianym pojęciem „dokument” jak słusznie określa go Tadeusz Pilch i Tadeusz Wujek jako każdy przedmiot materialny, w którym jest utrwalona myśl ludzka, umożliwiającą przekazywanie treści komunikowalnej, służącej do formułowania twierdzeń w procesie poznawania środowiska bezpieczeństwa³⁵. Na ich podstawie można odtwarzać i wyjaśniać zjawiska, fakty, relacje, zależności czy uwarunkowania dotyczące bezpieczeństwa a mające miejsce w przeszłości. Podczas genezowania bezpieczeństwa głównie wykorzystuje się takie dokumenty jak: akty prawne, strategie, programy, protokoły, dokumentację planistyczną, sprawozdania, dokumenty normujące działalność systemów i instytucji zapewniających bezpieczeństwo i przez nich wytworzone, pisma urzędowe, dokumentację fotograficzną, itp. Z wykorzystaniem tej analizy gromadzony i porządkowany jest materiał, który służy jako źródło informacji pierwotnej. Ankietowanie, wywiad oraz metody eksperckie są metodami empirycznymi wykorzystywanymi podczas genezowania bezpieczeństwa, jednakże kluczowym warunkiem jest odpowiedni dobór grupy osób (respondentów), ekspertów w przedmiotowych metodach badawczych. Respondenci, eksperci dobrani do realizacji badań tymi metodami powinni być przedstawicielami podmiotu bezpieczeństwa lub systemów, instytucji odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa temu podmiotowi, którzy byli świadkami określonych zdarzeń lub uczestniczyli w realizacji zadań zapewnienia bezpieczeństwa i posiadają informacje o badanej rzeczywistości.

Podsumowanie

O jakości wyników genezowania i konsekwentnie ich przydatności w procesie diagnozowania oraz prognozowania bezpieczeństwa decyduje wiele czynników ale do kluczowych należy zaliczyć:

- wiarygodna identyfikacja zaistniałego środowiska bezpieczeństwa oraz występujących w bezpieczeństwie zjawisk, procesów, relacji i zależności;
- określenie mocnych i słabych stron występujących w przeszłości w bezpieczeństwie;
- określenie przyczyn zaistniałego stanu czy procesu bezpieczeństwa oraz uwarunkowań ich ewolucji;
- ustalenie zależności przyczynowo-skutkowych występujących w przeszłości w określonych obszarach bezpieczeństwa;
- określenie zamierzonych oraz osiągniętych celów w zapewnieniu bezpieczeństwa oraz konkluzji z tego wynikających.

---

³⁵ T. Pilch, T. Wujek, *Metody i techniki badań w pedagogice*, [w:] *Pedagogika*, M. Godlewski, S. Krawcewicz, T. Wujek (red.), Warszawa 1974, s. 76.

Wyniki genezowania bezpieczeństwa są niezbędne do określenia pełnej diagnozy bezpieczeństwa. Nie można badać bezpieczeństwa jako aktualnego stanu czy procesu bez nawiązania do jego genezy oraz zachodzących zmian i konsekwentnie oceny ich wpływu na aktualną rzeczywistość. Konieczne jest określenie zależności pomiędzy poszczególnymi zjawiskami zachodzącymi w bezpieczeństwie, zasad ewolucji bezpieczeństwa oraz sformułowanie praw je kształtujących. Bez wiedzy dotyczącej pierwotnych źródeł, przyczyn i ewolucji środowiska bezpieczeństwa, związków przyczynowo-skutkowych pomiędzy zjawiskami i faktami wpływającymi na aktualną rzeczywistość bezpieczeństwa trudno podejmować właściwe decyzje i formułować prognozy na przyszłość. Tak więc genezowanie również jest istotne dla prognozowania, czyli przewidywania zmian w danym stanie czy określaniu kolejnych stadiów procesu w celu określenia ich prawdopodobnego, docelowego obrotu. Określenie źródeł, związków i relacji pomiędzy zjawiskami mającymi miejsce w przeszłości, faktów wpływających na ewolucję bezpieczeństwa, pogrupowanie w zbieżne obszary oraz ich analiza jest podstawą do diagnozowania i wysuwania ocen oraz wniosków o charakterze ogólnym. Na podstawie przedmiotowych ocen i wniosków można prognozować zmiany w danym stanie czy przebieg określonych procesów, co pozwala na podejmowanie właściwych decyzji dotyczących modyfikowania istniejących, bądź tworzenia nowych metod działania, czy struktur organizacyjnych podmiotów lub systemów odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa.

Konkludując, można stwierdzić, że genezowanie, diagnozowanie oraz prognozowanie bezpieczeństwa tworzą powiązany układ czynności i relacji, który umożliwia określenie optymalnych kierunków i zakresu zmian w bezpieczeństwie. Właściwie realizowane genezowanie pozwala rozpoznać i określić przyczyny negatywnych stanów i procesów w bezpieczeństwie, jest gwarantem poprawnego diagnozowania, co konsekwentnie zmniejsza błąd prognozowania i pozwala na eliminację tych negatywnych zjawisk lub minimalizację ich wystąpienia w przyszłości.

Bibliografia

- Berliński T., *Różnorodność postrzegania zagrożeń*, [w:] P. Tyrała (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem. Międzynarodowa Konferencja Naukowa, Kraków 11–13 maja 2000 r.*, Kraków 2000.
- Beveridge W.I.B., *Sztuka badań naukowych*, Wydawnictwo: PZWL, Warszawa 1963.
- Boniśławska B., *Zadania administracji samorządowej w zakresie bezpieczeństwa lokalnego*, *Zeszyty Naukowe WSEI seria: ADMINISTRACJA*, 2(1/2012).
- Cieślarczyk M., *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2009.
- Falecki J., *Dylematy zarządzania kryzysowego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Oficyna Wydawnicza „Humanitas”, Sosnowiec 2016.
- Gould J.W., Kolb W.L., *A dictionary of the Social Science*, Free Press of Glencoe, London 1964.
- Koziej S., *Wstęp do teorii i historii bezpieczeństwa* (skrypt internetowy), Warszawa 2010.
- Łastawski K., *Pojęcie i główne wyznaczniki bezpieczeństwa narodowego*, [w:] *Współczesne bezpieczeństwo*, W. Fehler (red.), Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 2003.

- Łobocki M., *Metody badań pedagogicznych*, WNiS, Warszawa 1984.
- Łobocki M., *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2007.
- Łuka P., *Wskazówki metodologiczne dla studentów bezpieczeństwa wewnętrznego*, WSPol, Szczytno 2012.
- Maszke A.W., *Metodologiczne postawy badań empirycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2004.
- Pelc M., *Elementy metodologii badań naukowych*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2012.
- Pilch T., Wujek T., *Metody i techniki badań w pedagogice*, [w:] *Pedagogika*, M. Godlewski, S. Krawcewicz, T. Wujek (red.), Warszawa 1974.
- Schuman H., *Metoda i znaczenie w badaniach sondażowych*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2013.
- Sołoma L., *Metody i techniki badań socjologicznych. Wybrane zagadnienie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2002.
- Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1996.
- Sztumski J., *Wstęp do metodologii i technik badań społecznych*, Wydawnictwo Śląsk Katowice 1995.
- Tylicki H., *Szacowanie przyczyn uszkodzeń w procesie genezowania stanu środków transportu*, Studies & Proceedings of Polish Association for Knowledge Management, nr 48, 2011.
- Wawrzusiszyn A., *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa*, [w:] *Studia i materiały*, Wydawnictwo Centrum Szkolenia Straży Granicznej, Kętrzyn 2009.
- Wilczarska J., *Zastosowanie procesu genezowania stanu maszyn w dedykowanych systemach diagnozowania*, Studies & Proceedings of Polish Association for Knowledge Management, nr 48, 2011.
- Wiśniewski B., *System bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, WSPol., Szczytno 2011.
- Wolfers A., *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*, The Johns Hopkins Press, Baltimore 1962.
- Zięba R., Zajac J., *Budowa zintegrowanego systemu bezpieczeństwa Polski. Ekspertyza*. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010.

Analyzing Evolution of Security

Abstract

Pursuing security, i.e. the expected state, free from threats requires conducting scientific research, which show that security undergoes dramatic changes, is a complex and intricate matter to study and it is not possible to capture its objective state without analyzing its genesis. Since security is characterized by certain continuity and occurring tendencies, it is necessary, while analyzing its present situation, to consider past phenomena, determinants and tendencies which influence the reality. While studying the present state or process or the flow of that process or conditions determining the present situation, naturally considering new, previously unknown occurrences. The aim of the conducted research was defining the security evolution analysis and its role in security studies. Within the framework of the research process the following problems were formulated:

1. How to understand the concept of "security"?

2. What is security evolution analysis and its role in security studies?

The answers to the problems were found in the course of the research process which involve theoretical methods of analysis for studying mainly professional literature. Whereas prescinding allowed to remove from the research subject area objects of the analysis which were of little importance for the research and identifying crucial facts, phenomena and processes to solve complex problems and formulating conclusive remarks. Comparison as a selection of similarities and differences among the studied objects by referring to another object was helpful for identifying similarities and differences between the evolution analysis applied in engineering disciplines and the evolution analysis in security studies. The final conclusion is that analyzing evolution of security is studying its states and processes which occurred in a defined time span in the past and influence the presence. Properly conducted security evolution analysis helps to identify and define reasons for negative states and processes in the security environment and guarantees accurate diagnosis, which consequently reduces the mistakes in diagnosis and eliminates those negative phenomena or minimizes possibility of their occurrence in the future. The results of the analysis of security evolution are indispensable to present the full security diagnosis. On the basis of, among others, the security evolution analysis it is possible to project changes of the particular security state or processes for making more accurate decisions on modifying existing procedures or creating new ones, methods or organizational structures of entities or systems responsible for providing security.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, stan bezpieczeństwa, proces bezpieczeństwa, badanie bezpieczeństwa, genezowanie

Key words: security, security state, security process, studying security, analyzing evolution of security

Janusz Falecki

profesor nadzwyczajny w Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie. Członek European Association for Security. Autor ponad osiemdziesięciu opracowań z zakresu zarządzania kryzysowego oraz obronności publikowanych w Polsce, Niemczech, Czechach, Słowacji oraz Szwecji. W ramach działalności naukowej specjalizuje się w problematyce podejmowania decyzji w sytuacjach kryzysowych, organizacji współdziałania, koordynacji działań i szkolenia w ramach systemu zarządzania kryzysowego oraz przygotowania żołnierzy Sił Zbrojnych RP do udziału w operacjach wojskowych poza terytorium kraju. E-mail: janusz.falecki@up.krakow.pl